

JOURNAL OF MODERN SCIENCE

JoMS 4/19/2013, ss. 367-389

PIOTR KLUZ

JUSTICE - TRADITIONAL OR MODERN?

WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI - TRADYCYJNY CZY NOWOCZESNY?

Dr Piotr Kluz

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie

piotr@kluz.ro

ABSTRACTS

Technological development do not remains without influence on the administration of justice, and the way of the work of judges and rules for the conduct of proceedings. In this new reality - designation of the essence of justice and the right to trial is the starting point for further considerations regarding computerization of the courts. It is extremely important for determining how far the progress of information technology changes the justice and on what rules it can step into the courts. The idea is to streamline computerization, to not block or infringe the realization of one of the fundamental principles of the rule of law, which is the right to sue. New technical solutions that lead, though it seemed faster to receive legal protection, but they may interfere with the applicable constitutional principles and established jurisprudence. It can therefore be assumed that the introduction of the justice of advanced technology solutions required to consult them with the legal profession and the distribution of literature, in order to provoke debate.

Rozwój technologiczny nie pozostaje bez wpływu na kształt wymiaru sprawiedliwości, sposób pracy sędziów czy zasady prowadzenia postępowań. W tej nowej rzeczywistości określenie istoty wymiaru sprawiedliwości i prawa do sądu stanowi punkt wyjścia dla dalszych rozważań dotyczących informatyzacji sądów. Niezmiernie istotnym jest bowiem ustalenie, jak dalece postęp informatyczny zmienia wymiar sprawiedliwości i na jakich zasadach może on wkraczać do sądów. Chodzi o to, żeby informatyzacja usprawniała, a nie blokowała czy naruszała realizację jednego z fundamentalnych zasad państwa prawa, jakim jest prawo do sądu.

Nowe rozwiązania techniczne, które prowadzą, jakby się wydawało, do otrzymania szybszej ochrony prawnej, mogą jednak kolidować z obowiązującymi zasadami konstytucyjnymi oraz ugruntowaną praktyką sądową.

Można wobec tego sądzić, że wprowadzanie do wymiaru sprawiedliwości zaawansowanych rozwiązań technologicznych wymaga konsultowania ich ze środowiskami prawniczymi oraz rozpowszechniania w literaturze, celem sprowokowania debaty.

KEY WORDS:

justice, administration of justice, computerization of the courts, justice in Poland

Wymiar sprawiedliwości, władza sądownicza, informatyzacja sądów, wymiar sprawiedliwości w Polsce

WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI A WŁADZA SĄDOWNICZA

Odróżnienia od wymiaru sprawiedliwości wymagają jeszcze ogólniejsze pojęcia, tj. wymierzanie sprawiedliwości czy władza sądownicza. Zaznaczyć jednak należy, że pojęcia „władzy sądowniczej” i „wymiaru sprawiedliwości” w doktrynie bywają też używane zamiennie (Skrzypiński, 2009, s. 15). Wzajemny stosunek wymiaru sprawiedliwości do wymierzania sprawiedliwości określono jako realizację za pomocą wymiaru sprawiedliwości funkcji państwa polegającej na jej wymierzaniu. P. Czarny wskazuje, że funkcja ta obejmuje kompetencje do rozstrzygania rozmaitych sporów prawnych (tj. sporów co do konsekwencji wynikających ze stosowania prawa) przez organ niezwiązany żadnym węzłem prawnym lub faktycznym z podmiotami wiodącymi spór (2011, s. 80). Z kolei S. Sagan „wymierzanie sprawiedliwości” definiuje jako przyznawanie każdemu tego, co mu się według prawa należy (2010, s. 23).

Pojęcie władzy sądowniczej i połączenie go z wymiarem sprawiedliwości w doktrynie prawa konstytucyjnego są różnie określane, przy czym spotkać można zasadniczo dwie ich definicje. Według pierwszego, przedmiotowego ujęcia, władza sądownicza ma znaczenie funkcjonalne i polega na wyróżnieniu działalności, która charakteryzuje się pewnymi cechami szczególnymi, zwykle przez przeciwstawienie ich ustawodawstwu i egzekutywie (por. Banaszak, 2009, s. 86-87; Trzciniński, 1999, s. 4 warto również porównać z treścią Wyroku TK z 13 marca 1996 r.). Przy tak sformułowanej definicji władzy sądowniczej, określenie relacji między nią a wymiarem sprawiedliwości nastrocza pewne trudności. Generalnie przyjmując, że w obu przypadkach chodzi o szczególny rodzaj postępowania, którego rezultatem będzie wiążące rozstrzygnięcie sporu prawnego, dokonane przez

niezależny organ państwowy na podstawie obowiązującego prawa, po dokładnym rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy, pojęcia te będą do siebie bardzo zbliżone i ze sobą utożsamiane (Banaszak, 2007, s. 204).

Z kolei druga definicja władzy sądowniczej, mająca charakter podmiotowy, swoją podstawę czerpie z art. 10 ust. 2 Konstytucji RP i odnosi się do organów sprawujących władzę sądowniczą, jakimi są sądy i trybunały. W tym ujęciu od strony historyczno-prawnej wymiar sprawiedliwości związany jest z pojęciem *władzy sądowniczej* (Lubiński, 2011, s.2842), chociaż nie są to pojęcia tożsame znaczeniowo (Szymoszek, 1971, s. 85 i nast.). Władza sądownicza, związana z zasadą trójpodziału władzy (szerzej na temat zasady trójpodziału władzy Małajny, 2001, s. 204 i nast.; Monteskiusz, 1997), ma znaczenie szersze od pojęcia *wymiaru sprawiedliwości*. Podstawowa zasada ustrojowa, dotycząca struktury władz państwowych, a mianowicie zasada trójpodziału władzy i równowagi władzy państwowej, zawarta została w art. 10 Konstytucji RP. Jak już wskazano zgodnie z art. 10 ust. 2 Konstytucji RP, władzę sądowniczą sprawują sądy i trybunały, przy czym należy zauważyć, że wymieniony w art. 10 ust. 2 podział stanowi jedynie punkt wyjścia w dalszym rozwijaniu tej struktury. Rozwinięciem wyrażonej w art. 10 Konstytucji RP zasady władzy sądowniczej sprawowanej przez sądy będzie art. 45 i art. 175 Konstytucji RP. Zatem o ile pojęcie władzy sądowniczej obejmuje swym zakresem władzę sądów i trybunałów, o tyle sprawowanie wymiaru sprawiedliwości dotyczy wyłącznie władzy sądów. Niemniej jednak trzeba zaznaczyć, że sprawowanie wymiaru sprawiedliwości nie wyczerpuje władzy sądów, gdyż w granicach swojej władzy wykonują one również inną funkcję polegającą na wykonywaniu ochrony prawnej (Lubiński, 2011, s.2825). Funkcja ta obejmuje sprawowanie wymiaru sprawiedliwości (ochrona prawna *sensu stricto*) oraz czynności inne niż sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, które w prawie o ustroju sądów powszechnych określa się mianem „zadań z zakresu ochrony prawnej” (Ereciński, Gudowski, Iwulski, 2009, s. 35). Dotyczą one zadań sądów, które nie polegają na rozstrzygnięciu sporów o prawo i konfliktów prawnych, ani na rozstrzygnięciu o zasadności zarzutów karnych (Ereciński, Gudowski, Iwulski, 2009, s. 595). Należy zaznaczyć także, że na podstawie art. 10 ust. 2 w zw. z art. 175 Konstytucji RP Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu stanowią organy władzy sądowniczej, jednak nie są organami wymiaru sprawiedliwości.

POJĘCIE WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Termin *wymiar sprawiedliwości* można odczytywać w różnych znaczeniach. Zgodnie z definicją zawartą w *Słowniku języka polskiego* jest to „orzekanie o karach i ich wykonywanie, rozstrzyganie sporów cywilnych oraz wykonywanie czynności z zakresu sądownictwa niespornego” (s. 101 oraz w *Słowniku wyrazów obcych* Bańko, 2008). Wprawdzie w języku potocznym zakres pojęcia *wymiaru sprawiedliwości* nie budzi większych wątpliwości, niemniej jednak pewne kontrowersje wywołuje próba zdefiniowania tego terminu na potrzeby użyteczności prawniczej (Sagan i Ciechanowska, 2010, s. 23).

Trudność w określeniu zakresu pojęcia *wymiaru sprawiedliwości* wynika stąd, że w polskim systemie prawa nie zostało ono zdefiniowane, chociaż ustawodawca posługuje się nim w art. 175 ust. 1 Konstytucji RP, dokonując podziału organów sprawujących wymiar sprawiedliwości na Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe. Ustawodawca posługuje się pojęciem *wymiaru sprawiedliwości* także w innych ustawach zob. m. in. art. 1 § 2, art. 2 § 1, art. 4 § 1 ustawy z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.), dalej jako p.u.s.p.; art. 1 ustawy z 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 z późn. zm.). Jak zauważa K. Lubiński, brak definicji *wymiaru sprawiedliwości* w Konstytucji może sugerować, że ustawodawca nawiązuje w ten sposób do koncepcji tzw. pojęć zastanych, czyli takich, które mają już pewną ustaloną (zastaną) treść sprecyzowaną jeszcze przed wejściem w życie ustawy zasadniczej (2011, s.2818). Zasadność takiego twierdzenia wydaje się być jednak dyskusyjna, gdyż już pod rządami poprzednich Konstytucji treść tego pojęcia nie należała do zdefiniowanych i budziła pewne wątpliwości. Konstytucja z 1952 r., utrzymana w tym zakresie w latach 1989 – 1997, w art. 46 określała, że wymiar sprawiedliwości w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej sprawują: Sąd Najwyższy, sądy wojewódzkie, sądy powiatowe i sądy szczególne.

Próbę zdefiniowania pojęcia *wymiaru sprawiedliwości* podjęła doktryna. Przy czym jej przedstawiciele przedstawiają w tym zakresie różne poglądy. Spośród licznych definicji *wymiaru sprawiedliwości* występujących w doktrynie przytoczyć można poglądy w tym zakresie K. Piaseckiego, F. Siemińskiego, W. Siedleckiego, L. Garlickiego (Rączka, 2011, s. 462; Sagan i Ciechanowska, 2010, s. 23; Banaszak, 2010, s.670; Błaszczak, 2010, s. 70 i nast.; Czeszejko-Sochacki, 2003, s. 90; Zięba-Załudźka, 2002, s. 271 i nast.; Prusak, 1999, s.3; oraz Wyrok TK z 12 maja 2011 r.).

K. Piasecki zauważa, że u podstaw polskiego pojęcia *wymiaru sprawiedliwości* leży łaciński termin: *iurisdictio, iurisdicere*, czyli „orzekanie prawa”. W ten sposób wymiar sprawiedliwości, w ogólnym znaczeniu, wiąże się z konfliktami, sporami, różnicami w poglądach. Przy czym wymiar sprawiedliwości to nie tylko sformalizowane rozstrzygnięcie sporów, ale także sprawiedliwe ich rozstrzygnięcie (2005, s. 13).

F. Siemieński twierdzi, iż przez wymiar sprawiedliwości należy rozumieć rozstrzygnięcie sporów cywilnych i karanie przestępców w specjalnym trybie (1980, s. 328).

Zdaniem W. Siedleckiego wymiar sprawiedliwości stanowi w każdym państwie jedną z zasadniczych funkcji, która polega na konkretyzowaniu i urzeczywistnianiu ustanowionych, względnie uznanych przez państwo norm prawnych w poszczególnych przypadkach drogą specjalnych postępowań organów państwowych do tych czynności powołanych (1958, s. 5).

Z kolei L. Garlicki określa wymiar sprawiedliwości jako działalność państwa polegającą na wiążącym rozstrzygnięciu sporów o prawo, w których przynajmniej jedna ze stron jest jednostką lub innym podmiotem.

W końcu S. Włodyka uznaje wymiar sprawiedliwości za szczególnie rodzaj rozstrzygnięcia. Ostatecznie w doktrynie prawa konstytucyjnego oraz w orzecznictwie ugruntowały się różne pojęcia *wymiaru sprawiedliwości*, według których należy go rozpatrywać na trzech płaszczyznach: podmiotowej, zwanej materialną, przedmiotowej, zwanej formalną oraz podmiotowo-przedmiotowej, zwanej mieszaną (1975, s. 46).

PODMIOTOWE UJĘCIE WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Podmiotowe ujęcie polega na wskazaniu organu sprawującego wymiar sprawiedliwości. Chodzi o taki organ państwowy, który daje najlepsze gwarancje dla decyzji bezstronnych i niezawisłych oraz obiektywnych i pewnych (Sagan i Ciechanowska, 2010, s.23-24; Lubiński, 2011, s. 2851). A. Gaberle (2004, s. 326) przedstawia definicję *wymiaru sprawiedliwości* w ujęciu podmiotowym jako instytucję powołaną do rozstrzygnięcia konfliktów prawnych (wymierzania sprawiedliwości).

Generalnie doktryna stoi na stanowisku, że organami (instytucjami), które zapewniają osiągnięcie wskazanych wyżej wartości, są sądy (Lubiński, 2011, s. 2851). Tak też A. Gaberle wskazuje, że w ujęciu najwęższym, stosownie do treści art. 175 Konstytucji RP, organami rozstrzygającymi konflikty są sądy. Niemniej jednak dopuszcza w ujęciu szerszym zaliczenie do

organów wymiaru sprawiedliwości instytucji zaangażowanych w przygotowanie lub prowadzenie procesu sądowego (policji, prokuratury, innych uprawnionych do działania w procesie), a nawet niekiedy te, które zajmują się wykonaniem orzeczeń sądowych (np. więziennictwo czy komorników). Zauważyć należy, że w przeszłości sąd zawsze stanowił organ państwowy, jednak obecnie definicja sądu ulega stopniowemu rozszerzeniu również na podmioty prywatne, które nie są ściśle związane z sądami powszechnymi. Niemniej jednak ugoda zawarta w trakcie mediacji czy też orzeczenie sądu polubownego, ze względów bezpieczeństwa obrotu prawnego, muszą zostać zatwierdzone przez sąd powszechny czy też mogą zostać obalone orzeczeniem sądu powszechnego (2004, s. 326).

PRZEDMIOTOWE I PODMIOTOWO-PRZEDMIOTOWE UJĘCIE WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Według definicji przedmiotowej wymiar sprawiedliwości stanowi działalność polegającą na rozstrzyganiu konfliktów ze stosunków prawnych. Definicja materialna ukierunkowuje się zatem na rozstrzygnięcie sporów, a jej elementem centralnym jest orzekanie. W doktrynie pojęcie to rozumie się jako rozstrzygnięcie w postępowaniu procesowym konfliktów wynikających ze stosunków pranych oraz wymierzaniu kar. Jak podkreśla to A. Gaberle, jest to sam akt podjęcia czynności, czyli rozstrzygnięcia konfliktu prawnego przez zastosowanie normy prawnej i wydanie stosowniej decyzji oraz ewentualne jej wykonanie (2004, s. 326).

Definicja mieszana określa wymiar sprawiedliwości jako działalność sądów, która polega na rozstrzyganiu konfliktów z zakresu prawa karnego i prawa cywilnego (Sagan, 2003, s. 187).

DEFINICJA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI NA UŻYTEK JEGO INFORMATYZACJI I PRAWA DO SĄDU

Ustawodawca, jak się wydaje, przyjął w Konstytucji podmiotową definicję *wymiaru sprawiedliwości*, co w konsekwencji prowadzi do wniosku, że najważniejsze dla tego typu konstrukcji stają się zasady gwarantujące podejmowanie rozstrzygnięć bezstronnych, niezawisłych i obiektywnych. Niemniej jednak w doktrynie w niektórych kwestiach został osiągnięty konsensus poglądowy, co do zakresu pojęcia *wymiaru sprawiedliwości*. Dotyczy to przede wszystkim tezy o uznaniu wymiaru sprawiedliwości za określony i charakteryzujący się szczególnymi właściwościami kierunek

działalności państwa oraz tezy o potrzebie odróżnienia od terminu *wymiar sprawiedliwości* od ogólniejszego jeszcze pojęcia *wymierzenie sprawiedliwości*. Wątpliwości mogą jednak powstać przy próbie wyodrębnienia kryteriów odgraniczających wymiar sprawiedliwości od innych sfer działalności państwa (Sagan i Ciechanowska, 2011, s. 23).

W odniesieniu do Konstytucji RP, jak już wyżej wspomniano, występuje podmiotowa definicja *wymiaru sprawiedliwości*, która opiera się na kryterium rodzaju podmiotu prowadzącego działalność zwaną *wymiarem sprawiedliwości*, która jest wyrażona wraz ze sformułowaniami optymalnymi gwarancjami bezstronnego i należyte zabezpieczonego interesu stron i państwa oraz rozstrzygnięciem konfliktu (odmienne stanowisko w tym zakresie: zob. wyrok TK z 9 czerwca 1998 r. oraz z 8 grudnia 1998 r. Według wskazanych orzeczeń definicja pojęcia wymiaru sprawiedliwości powinna zawierać zarówno elementy przedmiotowe oraz podmiotowe. Przez sprawowanie wymiaru sprawiedliwości należy, więc rozumieć wiążące rozstrzygnięcie sporów o prawie dokonywane przez sądy). Przedmiotem wymiaru sprawiedliwości są konflikty powstające w stosunkach prawnych. Brak sporu powoduje, że działalność ta nie wchodzi już w zakres sprawowania wymiaru sprawiedliwości, lecz nawiązuje do szeroko rozumianej ochrony prawnej. Można wnioskować, że wymiar sprawiedliwości jest szczególnym rodzajem ochrony prawnej.

Zdaniem S. Włodyki wymiar sprawiedliwości jest szczególnym rodzajem rozstrzygnięcia (1975, s. 46). W odniesieniu do Konstytucji, jak już powyżej wspominałem, jest to definicja podmiotowa, opierająca się na kryterium rodzaju podmiotu prowadzącego działalność zwaną *wymiarem sprawiedliwości*, która jest wyrażona wraz ze sformułowaniami optymalnymi gwarancjami bezstronnego i należyte zabezpieczonego interesu stron i państwa oraz rozstrzygnięciem konfliktu. Przedmiotem wymiaru sprawiedliwości są konflikty, powstające w stosunkach prawnych. Brak sporu powoduje, że działalność ta nie wchodzi już w zakres sprawowania wymiaru sprawiedliwości, lecz nawiązuje do szeroko rozumianej ochrony prawnej. Można wnioskować, że wymiar sprawiedliwości jest szczególnym rodzajem ochrony prawnej.

W doktrynie S. Włodyka definiuje ochronę prawną jako stałą i zorganizowaną działalność, podejmowaną głównie dla ochrony prawa, mającą za cel ustalenie, czy przepis prawa został naruszony, przez kogo oraz na wyciągnięciu konsekwencji przewidzianych w ustawie za naruszenie przepisu (1975, s. 9). Ochrona prawna w szerokim znaczeniu obejmuje swoim

zakresem orzekanie, działalność pojednawczą, opiniodawczą oraz pomoc prawną. Ciekawą kwestią jest, czy można uznać za ochronę prawną działalność ograniczającą się wyłącznie do ustalenia (może ono być sporne) stanu faktycznego (rozstrzygnięcie co do faktów). Jak podnosi S. Włodyka, organy te nie orzekają zatem o prawie, zaś o faktach, lecz działalność ich zmierza do ochrony prawnej w sposób pośredni. Przez ustalenie organy te usuwają wątpliwości odnośnie stanu faktycznego, a co za tym idzie również prawnego, który jest konsekwencją danego zdarzenia. Ochrona prawna jest jednym z głównych środków ochrony praworządności każdego państwa (1975, s. 13).

Obecnie termin ochrony prawnej rozumie się jako wykonywanie zadań niestanowiących wymiaru sprawiedliwości, a należących do sądów powszechnych z mocy ustawy. Jak z powyższego wynika, przedmiotowe pojęcie należy ze względu na swój zakres do spornych. W praktyce granica między wykonywaniem zadań z wymiaru sprawiedliwości a czynnościami w naukach ochrony prawnej bywa zacierana.

ZASADA SĄDOWEGO WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI I ORGANY WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Zgodnie z brzmieniem art. 175 ust. 1 Konstytucji wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe. Wymieniony przepis zawiera jednocześnie w swej treści zasadę sądowego wymiaru sprawiedliwości (Rączka, 2011, s.462). W ten sposób według Konstytucji RP monopol władzy sądowniczej jest powierzony sądom i trybunałom. Nie może ona zostać delegowana innym organom.

Według Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. wymiar sprawiedliwości sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe. Do sądów powszechnych zalicza się sądy apelacyjne, sądy okręgowe oraz sądy rejonowe. Wymienione w ust. 1 rodzaje sądów mają charakter stały, działają one w normalnych warunkach funkcjonowania państwa i bez zmiany ustawy zasadniczej nie mogą ulegać likwidacji czy reorganizacji. Przepisy konstytucyjne zapewniają im stabilny byt, niezbędny do ich funkcjonowania w warunkach demokratycznego państwa (Skrzydło, 2009, s. 218). Ustęp drugi art. 175 Konstytucji stwarza możliwość wprowadzenia sądów wyjątkowych lub doraźnych. Tego rodzaju sądy mogą być ustanawiane w sytuacjach wyjątkowych, ciągłość

funkcjonowania państwa zostaje zagrożona. Okres tzw. „stanu wojennego” zalicza się również do czasu wojennego. Zakończenie działań wojennych, jak również stanu wojennego, powinno prowadzić do likwidacji sądów wyjątkowych, a wymiar sprawiedliwości powinny sprawować tylko organy przewidziane w Konstytucji.

Przez organ generalnie rozumie się wewnętrzną jednostkę organizacyjną podmiotu prawa, która wyposażona jest w uprawnienia wyrażania woli tego podmiotu. Przy czym uprawnienie to opiera się na obowiązującym prawie, a nie na pełnomocnictwie udzielonym przez ten podmiot (Serafin i Szmulik, 2007, s.3). Przeważnie uprawnienie do wyrażania woli jest skonstruowane jako wykaz zadań i kompetencji danego organu. Formułując ten pogląd, Sławomir Serafin i Bogumił Szmulik przytaczają dwie różne definicje. Według pierwszej z nich, przytaczanej przez M. Wierzbowskiego oraz A. Wiktorowską, organem państwowym będzie każda jednostka organizacyjna państwa mająca uprawnienie do wyrażania woli tego państwa, czego wyrazem jest przyznanie danej jednostce organizacyjnej określonej kompetencji. Druga zaś ujmuje organ państwowy jako celowo zorganizowany i wyraźnie wyodrębniony zespół ludzi i środków, utworzonych i działających na podstawie prawa wykonujących w imieniu państwa określone zadania i mogący dla ich realizacji korzystać ze środków władczych i stosować przymus państwowy.

Dla zobrazowania klasyfikacji organów ze względu na organy prawne powołania można je podzielić na konstytucyjne i ustawowe. W tym miejscu uwzględniane jest źródło prawne powstania organu. Organ może mieć swoje umocowanie w konstytucji lub w ustawach (Prezydent jest organem konstytucyjnym, a służba więzienna ustawowym).

Biorąc pod uwagę kryterium budowy organów, można je podzielić na składające się z jednej osoby lub wieloosobowe (minister, sejm). Kryterium czasowe można podzielić, uwzględniając czas, na jaki zostały powołane (organem, który został powołany dożywotnio jest sędzia Sądu Najwyższego w Stanach Zjednoczonych lub Król w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii).

Periodycznie działają organy, takie jak rada gminy lub sejm. Praca takich organów odbywa się w systemie sesyjnym.

Ze względu na kompetencje organy można podzielić na:

- 1) z uwagi na treściowy zakres działalności organu – organy cywilne, wojskowe, administracyjne, sądowe itp;

- 2) organy zwyczajne i specjalne – by powołać organy specjalne, muszą zaistnieć nadzwyczajne okoliczności (Naczelnny Wódz na wypadek wojny). Organami zwyczajnymi są te, których istnienie i działanie nie jest uzależnione od powstania nadzwyczajnych okoliczności;
- 3) organy decydujące i doradcze. O organach decydujących mówimy, gdy organ ma moc decyzyjną o przejściu do skutku danego aktu. Organem doradczym jest organ, którego oświadczenia nie wiążą organów decydujących.

Uwzględniając kryterium klasyfikacji organów ze względu na ich wzajemne relacje, można wyróżnić:

- organy naczelnne, które mają decydujący wpływ na całokształt życia w demokratycznym państwie, nadają kierunek w funkcjonowaniu państwa, przeważnie swoje umocowanie zawierają w Konstytucji (Prezes Rady Ministrów);
- organy samodzielne, których decyzyjność nie może zostać zmieniona albo zniesiona przez inne organy oraz organy niesamodzielne, których decyzje mogą być zmienione lub uchylone przez inny organ albo jeśli są związane szczegółowymi dyrektywami;
- organy pierwotne i wtórne. Organami wtórnymi nazywamy te, przy których obsadzeniu konieczne jest współdziałanie innego organu. Pierwotnym organem jest taki, który konstytuuje się tylko na podstawie normy (np. Sejmu). Natomiast organ wtórny jest powoływany przez generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych.

Na podstawie podziału władz, który implikuje trzy sfery działalności państwa, odrębność organizacyjną władzy ustawodawczej, wykonawczej oraz sądowniczej, a także równorzędność poszczególnych władz oraz wzajemne oddziaływanie i kontrolowanie ich na siebie, można wyróżnić organy sądownicze. Stanowią one grupę organów, które są traktowane jako trzecia, osobna, niezależna od pozostałych władza, zbudowana na zasadzie niezawisłości.

W myśl art. 173 Konstytucji sądy i trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz. Organami sprawującymi wymiar sprawiedliwości w Polsce są Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne, sądy wojskowe. Wymiar ten sprawują także trybunały: Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu. Do organów wymiaru sprawiedliwości w doktrynie zalicza się również instytucje zaangażowane w przygotowanie procesu (np. komisję śledczą – powołaną do zbadania sprawy zgodnie

z art. 111 Konstytucji). Jest to tzw. szersze rozumienie wymiaru sprawiedliwości (Przyjemski, 2009, s. 36).

Zakres właściwości wymienionych organów określony jest przez Konstytucję, uszczegółowiony przez dotyczące ich ustawy ustrojowe, a także przepisy procedur: cywilnej, administracyjnej oraz karnej.

NOWOCZESNY WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI

Obecnie obok pojęcia *wymiaru sprawiedliwości* coraz częściej pojawia się określenie *nowoczesnego wymiaru sprawiedliwości*. Organem odpowiedzialnym za skuteczne rozwijanie szeroko rozumianego nowoczesnego wymiaru sprawiedliwości jest Minister Sprawiedliwości.

Na nowoczesny wymiar sprawiedliwości składa się szereg czynników, takich jak: zarządzanie sądami, czyli wprowadzenie menedżera do sądu, dokonywanie ocen okresowych sędziów, rozwój Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, która jest odpowiedzialna za szkolenie nowych kadr zasilających sądy czy stworzenie nowych narzędzi informatycznych w celu szybszego i sprawniejszego rozstrzygania spraw, a także upowszechniania wiedzy o prawie. Niewątpliwie wszystkie te procesy usprawniają organizację i pracę sądów, a w sposób pośredni wpływają na sprawniejszą realizację prawa obywatela do sądu.

Nowoczesny wymiar sprawiedliwości obejmuje również zaplecze administracyjno-organizacyjne dla sądów oraz kadrę pomocniczą zapewniającą obywatelom ochronę prawną. Formę takiego działania można określić jako sieć przedsiębiorstw (Ignaczewski, 2008, s. 1). Zwiększenie efektywności sądownictwa, a w szczególności wprowadzenie lepszej organizacji i zarządzania sądów ustawą o zmianie ustawy prawo ustroju sądów powszechnych przyczyni się w najbliższym czasie do wprowadzenia instytucja menedżera sądowego. Dotychczas administracja sądu opierała się na cechach stabilności, rzetelności i ciągłości. Hierarchia oraz wyspecjalizowanie personelu powodowały ograniczenia w pracy sądu. Nowy model menedżerski wprowadza większą dynamiczność, elastyczność w organizowaniu personelu, przekazywaniu zadań, sprawności i efektywności. Praca w nowym wymiarze ma być nastawiona na wynik oraz rezultat. Pierwotny model menedżerskiego prawdopodobnie został zaczerpnięty z raportu dotyczącego zarządzania wymiarem sprawiedliwości w sprawach karnych, sformułowanego w Zaleceniu Nr R(94)12, Nr R(95)12 oraz Nr R(96)12 Komitetu Ministrów dla Państw Członkowskich RE. Należy rów-

niez przypomnieć, że Zalecenie Nr R(94)12 Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczące niezawisłości, sprawności i roli sędziów (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 13 października 1994 roku), w którym, określając powinności sędziowskie, zaleca się, aby rządy państw członkowskich podejmowały lub utrwały wszelkie środki niezbędne do podwyższenia roli poszczególnych sędziów i całego sądownictwa oraz aby umacniały ich niezawisłość i niezależność, a także sprawność działania, w szczególności poprzez zapewnienie sędziom warunków sprawnego wykonywania pracy.

Zakres powinności sędziowskich, zgodnie z przyjętymi przez Radę Europy standardami, obejmuje chronienie praw i wolności wszystkich osób, właściwe stosowanie prawa, bezstronne, sprawne i szybkie rozpoznawanie spraw, a w szczególności także: zapewnienie rzetelnego wysłuchania wszystkich stron i przestrzegania przysługujących stronom praw proceduralnych, bezstronnego wyjaśniania stronom kwestii proceduralnych, gdy zachodzi taka potrzeba, podawania w sposób jasny i kompletny, w łatwo zrozumiałych słowach motywów orzeczenia, brania udziału w każdym szkoleniu niezbędnym do wykonywania obowiązków w sposób sprawny i należyty. W raporcie tym dokonano porównania tradycyjnego modelu administracyjnego z modelem menedżerskim, wykazując wyższość tego drugiego.

Wspomnieć należy również Zalecenie nr R(95)12 Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczące zarządzania wymiarem sprawiedliwości w sprawach karnych, zgodnie z którym wykorzystywanie zasad, strategii i technik postępowania właściwych nauce o zarządzaniu może w sposób istotny przyczynić się do sprawnego i efektywnego działania wymiaru sprawiedliwości. Zmierzając, przy dokonywaniu zmian w ustawodawstwie i praktyce, w kierunku modelu menadżerskiego zarządzania w sądownictwie, odpowiednie organy powinny określić zadania, do których realizacji będą dążyć w zarządzaniu obciążeniem pracą, finansami, infrastrukturą, zasobami ludzkimi i porozumiewaniem się.

Przytoczonym zaleceniom Rady Europy odpowiada zawarta w projekcie propozycja uwolnienia sędziów od obowiązków administracyjnych, związanych z zapewnianiem organizacyjnego i technicznego zaplecza (warunków) dla realizowania podstawowej działalności sądów, jaką jest sprawowanie wymiaru sprawiedliwości i wykonywanie powierzonych sądom zadań z zakresu ochrony prawnej. Obowiązki te, obciążające dotąd prezesów sądów, powierzone zostaną dyrektorom sądów, powoływanym spośród specjalistów z zakresu zarządzania instytucjami publicznymi, fi-

nansów publicznych, prowadzenia inwestycji i gospodarowania mieniem Skarbu Państwa.

Według przytoczonego powyżej zalecenia podejście menedżerskie jest nastawione na sprawne i wydajne świadczenie usług. Powoduje to skupienie uwagi na specjalnych sposobach pracy. Każda czynność jest analizowana pod względem celowości, użyteczności i tego, czy nie dubluje innej czynności. Cechuje ją szybkość, prostota oraz oszczędność. Od menedżerów wymaga się, by dążyli do zrealizowania wyznaczonych zadań. Personel powinien być elastyczny i dostosowany do powierzonych zadań. Sama idea wprowadzenia do struktury sądownictwa tzw. menedżera sądowego nie jest wizją nieznaną. System oddzielenia sfery zarządzania tzw. administracyjnym zapleczem sądu od sfery kierowania pracą sędziów funkcjonuje w wielu krajach europejskich (np. Holandii, Portugalii). Odciążenie prezesów sądów od obowiązków administracyjnych umożliwi im skoncentrowanie się na kierowaniu podstawową działalnością sądu, a więc tzw. działalnością orzeczniczą i pracą z sędziami, a także pozostałą kadrą szeroko pojętego pionu orzeczniczego. Niewątpliwie bowiem jakość w obszarze podstawowej działalności sądu może być zagwarantowana wyłącznie przez samych sędziów. Szczególną rolę w zarządzaniu jakością działalności sądów danej apelacji, zgodnie z założeniami projektu, przypisuje się przy tym prezesom sądów apelacyjnych. Jest to krok, w celu rozszerzenia oraz ułatwienia prawa do sądu przez reorganizację działania sądu.

Właściwe zarządzanie wymienionymi obszarami stanowić będzie przede wszystkim podstawowy czynnik prawidłowego ustalenia w sądzie podziału czynności w grupie sędziów i referendarzy sądowych. Ustalenie podziału czynności w sądzie pozostaje kompetencją właściwego prezesa sądu, z zachowaniem opiniodawczej roli kolegium sądu.

INFORMATYZACJA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Pionierami w zakresie wprowadzania nowych rozwiązań technicznych w sądownictwie były Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Projekt „Sądu XXI wieku” we współpracy College William & Mary w Williamsburgu wcześniej nosił nazwę „The Courtroom 21”, na chwilę obecną prowadzi go organizacja pożytku publicznego o nazwie The Center for Legal and Cort Technology (CLCT). W ramach tego projektu prawie dekadę temu salę sądową wyposażono w najnowocześniejsze urządzenia. W USA istnieje możliwość transmisji procesu w Internecie, rozprawę można nagry-

wać w cyfrowym zapisie – te innowacyjne narzędzia zostały wprowadzone przez projekt „Sądu XXI wieku”.

W Williamsburgu skomputeryzowane są niemal wszystkie fazy procesu. Moim zdaniem największą uwagę przyciąga nowoczesne przedstawianie dowodów. Wszystko, co zostanie położone przy specjalnym stoliku przy mównicy, widać na dużych ekranach oraz na monitorach komputerów sędziego, członków ławy przysięgłych i stron. To, co oświadcza strona stojąca na mównicy, jest wyświetlane od razu na ekranach. Protokolant używa maszyny stenograficznej wspomaganej komputerowo. Komputer na bieżąco przetwarza język stenogramu na pełne zdania. Na pozór są to osiągnięcia w zakresie komputeryzacji, w których zmienia się jedynie narzędzie pracy np. z długopisu na klawiaturę.

W dziedzinie komputeryzacji dane zawarte w bazach danych nie są udostępniane podmiotom zewnętrznym. Jednak w tym przypadku istnieje przepływ informacji. Czynności w „Sądzie XXI wieku” są procesami o zasięgu szerszym niż komputeryzacja. Przekazywane dane tworzą kompletne rozwiązania systemowe, które polegają m.in. na racjonalnym wykorzystaniu uprzednio wprowadzonych danych w postaci elektronicznej w możliwie jak najszerszym zakresie, posługując się np. systemem teleinformatycznym w celu przekazu.

Informatyzacja polskiego wymiaru sprawiedliwości jeszcze nie zaszła tak daleko. Proces informatyzacji polskiego społeczeństwa, choć rozpoczęty nieco później niż na Zachodzie i przebiegający wolniej, również rzutował na kształt przyjmowanych rozwiązań prawnych. Rosnąca liczba osób posiadających komputer i dostęp do Internetu (por. wykres poniżej), wzrost transakcji zawieranych drogą elektroniczną oraz intensyfikacja obrotu prawnego w Sieci sprawiły, że pojawiła się potrzeba wprowadzenia takich rozwiązań prawnych, które uwzględniałyby dorobek techniczny. W Polsce stopniowo zostają wprowadzane nowe narzędzia informatyczne, które powoli, ale kompleksowo realizują szerszy dostęp jednostki do sądu. Prawo do sądu przenosi się w wymiar łączności z sądem przez systemy teleinformatyczne w celu realizacji zadań z zakresu wymiaru sprawiedliwości lub z zakresu ochrony prawnej jednostki.

Dzisiejsza doniosłość jurydyzacji informacji dla stosunków społecznych i gospodarczych wiąże się z globalizacją i kształtowaniem się społeczeństwa informacyjnego. W ślad za elektronicznym biznesem rozwija się elektroniczna administracja.

Znaczenie informatyzacji w polityce państwa podkreślono, podnosząc ją z dnia 1 lipca 2002 r. do rangi jednego z działów administracji rządowej, o których mowa w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jedn. Dz. U. z 2003 r. Nr 159, poz. 1548 z późn. zm.). Zgodnie z art. 12a tej ustawy dział informatyzacji obejmuje sprawy: 1) infrastruktury informatycznej oraz systemów i sieci teleinformatycznych; 2) technologii i technik informacyjnych oraz standardów informatycznych; 3) informatyzacji administracji rządowej i samorządowej; 4) wspierania inwestycji w dziedzinie informatyki; 5) edukacji informacyjnej oraz usług teleinformatycznych i multimedialnych; 6) zastosowań informatyki w społeczeństwie informacyjnym, w szczególności w gospodarce, bankowości i edukacji; 7) realizacji zobowiązań międzynarodowych Rzeczypospolitej Polskiej w dziedzinie informatyzacji. Ze względu na to, że dział „łączność” również obejmuje sprawy infrastruktury sieci teleinformatycznych oraz usług teleinformatycznych i multimedialnych, we wniesionym do Sejmu RP V kadencji projekcie ustawy o zmianach porządkujących w ramach działów administracji rządowej (nr druku: 596) zmodyfikowano art. 12a pkt 1 i 5, ograniczając je do „informatyzacji administracji publicznej” (1) oraz „wspierania inwestycji w dziedzinie informatyki” (5). Zakres działu informatyzacji wyznacza także sposób pojmowania informatyki. Jest to według Polskich Norm dyscyplina naukowo-techniczna zajmująca się przetwarzaniem informacji za pomocą komputerów - odpowiednik francuskiego określenia *l'informatique* i angielskiego *computer science* i *computing science*. Według szerszej definicji Stefana Węgrzyna informatyka to „dyscyplina naukowa badająca procesy i prawa rządzące kodowaniem, przekształcaniem, przekazywaniem informacji oraz wykorzystywaniem tych praw dla tworzenia tego zakresu dla potrzeb ludzi, urządzeń, metod systemów (1999, s. 36).

Pojęcie *informatyzacji* zostało wprowadzone do polskiego systemu języka prawnego w 2005. Należy je jednak odróżnić od pojęcia komputeryzacji, czyli procesu polegającego na stosowaniu komputerów w działalności różnych podmiotów. Informatyzację można rozumieć jako racjonalne wykorzystanie uprzednio wprowadzonych danych w postaci elektronicznej do systemów teleinformatycznych w możliwie największym dopuszczalnym zakresie, także przez inne systemy teleinformatyczne i na automatyzacji wielu niepokomplikowanych, powtarzalnych czynności.

Na podstawie ustawy o informatyzacji wydano wiele rozporządzeń, które odnoszą się do sektora wymiaru sprawiedliwości. Sądy powszechne

obowiązuje np. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 października 2005 r. w sprawie minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych. Systemy takie używane przez sądy powszechne do realizacji zadań publicznych powinny zostać wyposażone w składniki sprzętowe i oprogramowanie. Powinny one umożliwiać wymianę danych z innymi systemami teleinformatycznymi używanymi do realizacji zadań publicznych za pomocą protokołów komunikacyjnych i szyfrujących określonych w załączniku nr 1 do rozporządzenia w sprawie minimalnych wymagań. Powinny też zapewniać dostęp do zasobów informacji udostępnianych przez systemy teleinformatyczne używanych do realizacji zadań publicznych przy wykorzystaniu formatów danych określonych w załączniku nr 2 do tego rozporządzenia (Zob. § 2 pkt 2 rozporządzenia). Rozporządzenie to wprowadza obowiązek stosowania odpowiednich norm ISO oraz międzynarodowych standardów informatycznych opracowywanych np. przez World Wide Web Consortium (W3C) czy Internet Engineering Task Force (IETF).

Kolejnymi aktami wykonawczymi wydanymi na podstawie ustaw o informatyzacji są: rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 września 2005 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu udostępniania danych zgromadzonych w rejestrze publicznych, rozporządzenie Rady Ministrów z 11 października 2005 r. w sprawie minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w formie elektronicznej oraz rozporządzenie Ministra Nauki i Informatyzacji z dnia 19 października 2005 r. w sprawie testów akceptacyjnych oraz badania oprogramowania interfejsowego i weryfikacji tego badania.

Działem administracji rządowej informatyzacji kierował początkowo Minister Nauki i Informatyzacji na podstawie § 1 ust. 2 pkt 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Nauki i Informatyzacji. Następnie kierował nią Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, obecnie zaś Minister Administracji i Cyfryzacji. Ustawę o informatyzacji należy zaliczyć do źródeł prawa administracyjnego, uzasadniając w ten sposób jej interpretację i porządkowanie przy pomocy aparatu pojęciowego nauki prawa administracyjnego.

Sprawy sądownictwa, które należą do działu administracji rządowej sprawiedliwości i podlegają Ministrowi Sprawiedliwości, nie powinny znaleźć w zakresie obowiązywania ustawy o informatyzacji. Należy jednak utworzyć międzyresortowe gremium i wyposażać je w instrumenty rze-

czywistego oddziaływania na procesy informatyzacji sądownictwa i organów administracji publicznej, ponieważ Rada Informatyzacji nie spełnia w obecnym kształcie i z powierzonymi kompetencjami tego zadania.

Wymiar sprawiedliwości będzie podlegał informatyzacji w taki sposób, by objąć wszystkie tryby i rodzaje postępowań. Przez wykształcenie się praktyki korzystania z nowych technologii w toku tworzenia nowych narzędzi informatycznych będzie można zauważyć rozszerzenie się prawa obywatela do sądu.

WNIOSKI

Pojęcie *wymiaru sprawiedliwości* nie zostało zdefiniowane przez ustawodawcę, a doktryna i judykatura prezentują różne jego koncepcje. Brak jednolitego stanowiska w tej kwestii wyraźnie utrudnia ustalenie zakresu informatyzacji w wymiarze sprawiedliwości. Niemniej jednak, mając na uwadze przedmiot niniejszej rozprawy, definicja *wymiaru sprawiedliwości* winna być ustalona w ścisłym powiązaniu z prawem do sądu. Powiązanie art. 175 Konstytucji RP z art. 45 daje podstawy do sformułowania definicji podmiotowej wymiaru sprawiedliwości.

Nowoczesny wymiar sprawiedliwości obejmuje szereg czynników mających za zadanie usprawnienie pracy sądu, w tym tworzenie nowych narzędzi informatycznych, nie tylko w zakresie postępowania sądowego, ale także w odniesieniu do zarządzania sądami. Niewątpliwie wyznaczone przez Ministerstwo Sprawiedliwości zadania odnoszące się do nowoczesnego wymiaru sprawiedliwości usprawniają organizację i pracę sądów, a w sposób pośredni mogą wpływać na sprawniejszą realizację prawa do sądu. Właściwe zarządzanie sądem może stanowić podstawowy czynnik prawidłowego ustalenia w sądzie podziału czynności w grupie sędziów i referendarzy sądowych.

REFERENCES:

- Skrzypiński, D. (2009). Władza sądownicza w procesie transformacji polskiego systemu politycznego. Studium politologiczne. Wrocław.
- Czarny, P. (2011). [w:] P. Sarnecki (red.), Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa.
- Sagan, S., Ciechanowska, J. (2010) Organy i korporacje ochrony prawa, Warszawa.

- Banaszak, B. (2009). Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa.
- Trzcíński, J. (1999). [w:] L. Garlicki (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Tom I, Warszawa.
- Banaszak, B. (2007). Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych, Warszawa.
- Lubiński, K. (2011). Pojęcie wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji RP i standardów międzynarodowych, [w:] J. Gudowski (red.), K. Weitz (red.), Aurea praxis, aurea teoria Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego. Tom II, Warszawa.
- Szymoszek, E. (1971). Iurisdictio w prawie rzymskim, Wrocław.
- Sitek, M. (2012) Prawne i instytucjonalne ramy polityki karnej UE, Journal of Modern Science 1/12/2012, ss. 187-205
- Małajny, R. M. (2001). Trzy teorie podzielonej władzy, Warszawa.
- Monteskiusz, (1997). O duchu praw, Kęty.
- Ereciński, T., Gudowski, J., Iwulski, J. (red.) (2009) Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz, Warszawa.
- Słownik języka polskiego. (1968). Warszawa.
- Bańko, M. (2008). Słownik wyrazów obcych PWN, Warszawa.
- Rączka, M. (2011). [w:] Z. Witkowski (red.) Prawo konstytucyjne, Toruń.
- Banaszak, B. (2010). Prawo konstytucyjne, Warszawa.
- Błaszczak, Ł. (2010). Wyrok sądu polubownego w postępowaniu cywilnym, Warszawa.
- Czeszejko-Sochacki, Ł. (2003). Sądownictwo konstytucyjne w Polsce na tle prawno-porównawczym, Warszawa.
- Zięba-Załudzka, H. (2002). Władza ustawodawcza, wykonawcza i sędziowska w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa.
- Prusak, F. (1999). Ustrój organów ochrony prawnej, Warszawa
- Piasecki, K. (2005). Organizacja wymiaru sprawiedliwości w Polsce, Warszawa.
- Siemieński, O. (1980). Prawo konstytucyjne, Warszawa-Poznań.
- Siedlecki, W., Jodłowski, J. (1958). Postępowanie cywilne. Część ogólna, Warszawa.

- Włodyka,S. (1975). Ustrój organów ochrony prawnej, Warszawa.
- Gaberle,A. (2004). Leksykon polskiej procedury karnej, Gdańsk.
- Sagan,S. (2003). Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa.
- Skrzydło,W. (2009). Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa.
- Serafin,S., Szmulik, B. (2007). Organy ochrony prawnej RP, Warszawa.
- Przyjemski,S.M. (2009). Spory kompetencyjne między organami sprawującymi wymiar sprawiedliwości w Polsce, Warszawa.
- Ignaczewski,J. (2008). Wymiar sprawiedliwości – terażniejszość i przyszłość, Warszawa.
- Węgrzyn, S. (1999). Miejsce Informatyki w nauce, [w:] Nauka.

ORZECZNICTWO:

- Wyrok TK z 13 marca 1996 r., sygn. akt K 11/95 (OTK 1996, Nr 2, poz. 9, s. 72).
- wyrok TK z 12 maja 2011 r., sygn. akt P 38/08.
- Wyrok TK z 9 czerwca 1998 r. K 28/97
- Wyrok TK z 8 grudnia 1998 K 41/97.

AKTY PRAWNE:

- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 22 lipca 1952 r. (Dz. U. Nr 33, poz. 232, tekst jednolity z Dz.U. z 1976 r., nr 7, poz. 36).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 października 2005 r. w sprawie minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych Dz.U. Nr 212, poz. 1766.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 września 2005 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu udostępniania danych zgromadzonych w rejestrze publicznych Dz. U. Nr 205, poz. 1692.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 11 października 2005 r. w sprawie minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w formie elektronicznej Dz. U Nr 214, poz. 1781.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Informatyzacji z dnia 19 października 2005 r. w sprawie testów akceptacyjnych oraz badania oprogramowania interfejsowego i weryfikacji tego badania Dz. U. Nr 217, poz. 1836.

